

Enigma Otiliei

de G. Călinescu

Roman realist balzacian / obiectiv

I. Introducere

I. 1. Situatrea contextuală

Publicat în 1938, romanul „Enigma Otiliei” este un roman de inspirație socială, însumând „**dosare de existență**” ale unor tipologii umane influențate de circumstanțele sociale, psihologice și de factorul ereditar, dar și un roman cu problematică urbană, roman de dragoste și bildungsroman, surprinzând etapele devenirii celor doi adolescenți, Felix Sima și Otilia Mărculescu.

II. Argumentare

C1 Curentul realizat de tip balzacian

George Călinescu (1899 - 1965) susținea, încă din 1932, necesitatea apariției în literatura română a unui **roman de atmosferă modernă**, deși **respingea teoria** lui Eugen Lovinescu a **sincronizării** obligatorii a literaturii cu filozofia și psihologia epocii, argumentând că literatura trebuie să fie în legătură directă cu „sufletul uman”.

Printre **influențele balzaciene** enumerăm:

- **Tema socială:** care prezintă viața burgheziei bucureștene din prima jumătate a secolului al XX-lea, moștenirii;

- **Narator omniscient și omniprezent, obiectivitatea;**

- **Ideea paternității** – sentimentele paterne ale lui Costache pentru Otilia sunt învinse de avariția personajului, el neputând asigura fetei traiul pentru viitor, aceasta fiind nevoită să se căsătorească cu

- **Tehnica detaliului** – o modalitate epică a romancierului care încadrează cu precizie acțiunea în timp și spațiu („Într-o seară, de la începutul lui iulie 1909, cu puțin înainte de orele 10, (...) în str. Antim...”), descrierea minuțioasă a străzii pustie și întunecată, amestecul de stiluri arhitecturale, descrierea casei lui Costache (zidăria crăpată și scorjită, crăpăturile casei din care ieșeau buruieni, ușa de lemn umflat, nicio perdea la geam). Conturarea personajelor se bazează – pe folosirea detaliului atât pt.descrierea fizionomiei acestora, cât și pt. descrierea coafurii, a îmbrăcăminții, a gesturilor, a timbrului vocii etc.

- **Tipologia personajelor**, dominate de o trăsătură de caracter, ex.

Costache Giurgiuveanu – avarul;

Stănică Rațiu – arivistul;

Aglae – baba absolută;

Titi – tipul retardatului;

Aurica – fata bătrână;

Otilia – femeia enigmatică.

- Perspectiva narativă** este obiectivă, caracterizată prin viziunea par derriere/ „dindărăt” și focalizare zero. Relatarea la persoana la a III-a se realizează de către un narator obiectiv, detașat, care nu se implică în faptele prezentate, dar condiția impersonalității este încălcată prin comentariile specifice estetului. Deși adoptă un ton obiectiv, naratorul nu este absent, ci comunică, prin postura de spectator al comediei umane, cu instanțele narative. Naratorul se ascunde în spatele măștilor sale, care sunt personajele, fapt dovedit de limbajul uniformizat.

C2. Tema

- tema socială: viața burgheziei

- tema iubirii

- tema paternității: identitatea personală, motivul orfanului, dezvoltarea comportamentului uman asimetric, maturizarea forțată;

C3.

1. **Titlul** original al romanului a fost „Parintii Otiliei”, scriitorul având în vedere ideea paternității. Romanul devine o satiră vehementă la adresa burgheziei în care relațiile copii-parinti s-au degradat din cauza banului. Romanul are în centru istoria luptei pentru moștenirea averii lui moș Costache.

La sugestia editorului, titlul a devenit „*Enigma Otiliei*” formulare care reliefează misterul și ambiguitatea personajului central. Sortită să oscileze „între da și nu, între solar și mister, între real și utopic [...] înscriindu-se simultan în eternul feminin și în clipă” (C.Ciopraga), Otilia rămâne, până la sfârșit, o ființă enigmatică.

2. **Structura:** Romanul este alcătuit **din douăzeci de capitole**, numerotate cu cifre romane și fără titluri.

Indici spațio-temporali

Acțiunea începe în iulie 1909 și se încheie după mai mult de zece ani (dintre care, ultimii sunt rezumați în doar două pagini). Acțiunea se desfășoară cronologic și cuprinde **două planuri**:

- Drumul formării ca intelectual a tânărului Felix Sima; **destinul lui Felix**;
- Strădania rudelor lui Costache Giurgiuveanu de a intra în posesia averii (moștenirii) acestuia; **destinul moștenirii**.

3. Subiectul

Romanul începe cu venirea tânărului Felix Sima în București, la ruda sa prin alianță, Costache Giurgiuveanu. Absolvent al Liceului Internat din Iași, Felix (care rămăsese orfan după ce-i murise tatăl), venise la tutorele său necunoscut, intenționând să urmeze Facultatea de Medicină. Primit în bătrâna casă din strada Antim, tânărul se integrează vieții puțin ciudate din acest spațiu.

1. Pivotalul firului narativ este clanul familial, urmărindu-se mai multe destine:
  - Familia Costache Giurgiuveanu – Otilia Mărculescu (fiica vitregă)
  - Familia Tulea – Aglae – sora lui C, Simion – soțul Aglaei, copiii – Titi, Aurica, Olimpia, căsătorită cu Stănică Rațiu.

Mobilul principal al tuturor acțiunilor e moștenirea, averea lui Costache, pe care o vânează clanul Tulea, la care se aliază inventiv și rapace Stănică Rațiu. Eforturile lor sunt canalizate statornic spre înlăturarea Otiliei, fiica vitregă a lui Costache, fata celei de-a doua soții, crescută fără acte de adopție filială.

2. Celălalt plan – **destinul tânărului Felix Sima**, dornic de a face carieră, care trăiește prima experiență erotică. Fondul liric al romanului constă în iubirea adolescentină, romantică, a lui Felix pentru Otilia.

În casa lui moș Costache în care va locui, îl cunoaște pe Pascalopol, moșier cu maniere alese. Fiind o prezență nelipsită din preajma Otiliei și necesară, Felix devine gelos pe acesta. Otilia îl iubește pe Felix, dar vrea să îl ajute să se realizeze în cariera lui științifică, intuindu-i cu maturitate și luciditate ambiția de a ajunge cineva. Capriciile și luxul satisfăcute de Pascalopol cu generozitate și discreție, instinctul feminin precoce, inteligența și discernământul practic izvorâte dintr-o existență nesigură (orfană, suferind umilințe și sentimentul singurătății), o fac pe Otilia să îl accepte pe Pascalopol drept soț.

Neînțelegând acțiunile Otiliei, Felix o consideră o enigmă. El va studia cu seriozitate, devenind medic și prof universitar, făcând o căsătorie strălucită. Otilia va rămâne o amintire, o imagine a eternului feminin.

Pe celălalt plan al **luptei pentru moștenire**, clanul Tulea cunoaște declinul familial. Aglae nu reușește să pună mâna pe banii lui Costache pentru că îi furase Stănică de sub salteaua bătrânului, provocându-i moartea. Stănică renunță la Otilia pentru că îl plictisește, preferând-o pe Georgeta, Titi va divorța de Ana, evoluând psihic spre o idioțenie vizibilă. Aurica va rămâne tot nemăritată și nerealizată erotic.

Din **epilog** aflăm că Felix a devenit un renumit profesor universitar și că s-a căsătorit în chip strălucit, Otilia rămânând doar o amintire, o imagine a eternului feminin. După război, revăzându-l pe Pascalopol, Felix este informat ca, din delicatețe sufletească, acesta se despărțise de Otilia care ajunsese în Spania sau America, nevasta unui conte. **Finalul romanului** este închis prin rezolvarea tuturor conflictelor și e urmat de un epilog.

4. Simetria incipit –final

Finalul romanului aduce imaginea aceleiași case, văzută de același Felix, după mai mulți ani. Cuvintele: „*Aici nu stă nimeni*” care încheie romanul constituie o repetare a cuvintelor pe care moș Costache le rostise la începutul acțiunii; descrierea casei lui Giurgiuveanu (cu care începe opera) este reluată în final, cu deosebirea că, acum, aspectul ei părăginit sugerează moartea lucrurilor.

Alături de avariție, lăcomie și parvenitism, aspecte sociale supuse observației și criticii în romanul realist, sunt înfățișate aspecte ale familiei burgheze: relația dintre părinți și copii, relația dintre soți, căsătoria, orfanul.

5. Tipologia personajelor: **Otilia** este total **dezinteresată** de banii și de averea lui Giurgiuveanu, **sinceră** și **sensibilă** la suferință (ex. scena atacului cerebral pe care-l are Costache), are un **suflet de artistă**. Capabilă de sentimente profunde și alese, uitând și iertând răul, Otilia este **inteligentă, profundă și responsabilă**. După noaptea pură a logodnei lor mistice, Otilia dezvăluie, în scrisoarea către Felix, motivul plecării ei: teama de a nu fi „o dragoste nepotrivită pentru marele lui viitor”.

Felix: Ambițios, inteligent și muncitor, Felix îl reprezintă pe **intelectualul autentic**, situat deasupra omului comun. Aceasta detașare de lumea profesioniștilor obișnuiți apare încă din facultate și se va vădi în cariera strălucită de mai târziu. **Naiv, generos, sincer** și gata oricând să-i ajute pe ceilalți, tânărul trăiește într-o lume meschină și rapace care și-a pierdut însușirile umane. După moartea lui Costache, Felix se va căsători cu o alta femeie, iar visul de dragoste se va risipi în curgerea vremii.

Costache Giurgiuveanu – întruchipează trăsăturile avarului care se întrepătrund cu duiosia paternă.

- portretul fizic este prezentat din perspectiva lui Felix: un om mititel, cu chelie, *cu fața spână, buzele galbene de prea mult fumat, ochii clipind rar și moale*.

Caracterizarea indirectă se face prin acumularea de fapte, întâmplări, vorbe, gesturi, mediul în care trăiește, vestimentație etc.

- deși are vârsta înaintată, spera să poată trai mult și nu întreprinde nimic pentru a-i asigura viitorul fetei și nici pentru a o înfia.

Avariția personajului rezultă din:

- aspectul exterior și interior al casei părăginite;
- micile ciupeli față de P;
- socotelile încărcate pentru întreținerea lui Felix;
- închirierea unor imobile pentru studenți;
- supunerea la unele privațiuni de hrană, îmbrăcăminte, îngrijiri medicale;
- folosirea unor materiale ieftine pentru a-i construi Otiliei o casă etc.
- ținuta vestimentară e ridicolă: poartă permanent ciorapi de lână de o grosime fabuloasă și plini de găuri, unghiile netăiate, ghetă de gumilastic, nădragii largi prinși cu o sfoară, accentuând avariția pers.

- relația cu celelalte pers. este dominată de o suspiciune permanentă izvorâtă din teama de a fi jefuit.

Stănică Rațiu este arivistul fără niciun scrupul, agresiv, dornic să se îmbogățească peste noapte.

Aglae- baba absolută, vulgară și rea, este cea care dirijează ofensiva împotriva Otiliei.

Aurica este fata bătrână cu dorințe erotice neîmplinite, manifestate până la ridicol, este invidioasă și rea.

Titi – repetent de câteva ori, debil mintal, îi place ordinea militară.

Simion Tulea – bătrân și senil, are comportamentul unui degenerat. Brodează, are idei fixe, crede că Olimpia nu e fata lui.

Pascalopol– moșier cu maniere alese, generos, rafinat, are sentimente părintești pentru Otilia, dar cu timpul devin erotice.

Caracterizarea Otiliei

Ca personaj, Otilia nu are o schemă fixă, ea se întregește parcă prin mișcarea romanului, în fiecare pagină fiind alta. Autorul însuși îi fixează identitatea: *Otilia este eroina mea lirică, proiecția mea în afară, o imagine lunară și feminină.*

Portretul Otiliei este realizat prin tehnici moderne: comportamentismul și reflectarea poliedrică. Până în cap. al XVI-lea, Otilia este prezentată exclusiv prin comportamentarism (fapte, gesturi, replici), fără a-i cunoaște gândurile din perspectiva unică a naratorului, cu excepția celor mărturisite chiar de personaj. Această tehnică e dublată de reflectarea poliedrică). Relativizarea imaginii prin reflectarea în mai multe oglinzi alcătuiește un portret complex și contradictoriu: „fetița” cuminte și iubitoare pentru moș Costache, fată exuberantă, „admirabilă, superioară” pentru Felix, femeia capricioasă, „cu un temperament de artistă” pentru Pascalopol, „o dezvățată, o stricată” pentru Aglae, „o fată deșteaptă”, cu spirit practic, pentru Stanică, o rivală în căsătorie pentru Aurica.

Cititorului îi este prezentată prin intermediul lui Felix Sima, care, abia sosit în casa lui moș Costache și neprimut așa cum s-ar fi așteptat, este gata să plece. Înainte de a-i vedea chipul, Felix îi aude vocea cristalină și, din clipa aceea, o va iubi necondiționat. Ea îl introduce în atmosfera familiei și tot ea face prezentările.

Portretul fetei este schițat încă de la început, prin intermediul **caracterizării directe** : *fata părea să aibă 18-19 ani. Fața măslinie cu nasul mic și ochii foarte albaștri o arată și mai copilăroasă între multe bucle și gulerul de dantelă.*

Caracterizarea **indirectă** rezultă din vorbe, fapte, gesturi, din comportamentul care stârnește reacții diferite în jurul ei. Felix o admiră tocmai pentru această imprevizibilitate, Pascalopol o ocrotește văzând în ea o posibilă împlinire, moș Costache se lasă mângâiat, iar Aglae și Aurica se întunecă de invidie. Fata îi domină însă pe toți, prin generozitate, delicatețe, feminitate, naturalețe.

Gesturile ei necenzurate, dar pornite din firescul sentimentelor încântă. Pe Felix îl fascinează încă din prima noapte petrecută în casa din strada Antim. Îl impresionează amestecul de lucruri, intimitatea lor și, mai ales, diversitatea preocupărilor fetei.

Compoziția interiorului îmbină elementele ce fac parte din structura psihică a personajului, observat doar în cursul unei treceri în revista a decorului :reviste de modă, notele muzicale, și romane franțuzești. Din câteva detalii se recompune o eroină plină de feminitate, o intelectuală rafinată și o fire sensibilă la frumos.

Personajul se autocaracterizează în mai multe rânduri. După ce termină de cântat o piesă muzicală, lasă mâinile în poală și exclamă : *Ce sentimentală sunt !* Îi mărturisește lui Felix o veșnică tulburare interioară, fiind atrasă de tot felul de lucruri, mai mult sau mai puțin importante.

Otilia derutează pentru că trece brusc de la o stare la alta. De fiecare dată, ea apare altfel în ochii celor din jur. Fiecare înțelege o parte din ea, dar nimeni nu o poate pătrunde cu adevărat. În finalul romanului, avem o imagine de nerecunoscut a eroinei, imagine ce confirmă spusele ei despre destinul tulburător și oarecum previzibil al oricărei femei, după care adevărata existență se consumă în câțiva ani, vreo zece cel mult. Privind fotografia Otiliei, în biroul sau, Felix constată că nu numai Otilia este o enigmă, ci și destinul însuși.

Elemente realiste prezente în text :

- tema care reflectă societatea burgheză ;
- lupta pentru moștenirea averii;
- personajele tipice luate din realitatea acestei societăți: avarul, parvenitul, demagogul – tipuri umane specifice;
- autor omniscient și omniprezent;
- obiectivitatea;
- situarea exactă în timp și spațiu etc.

Elemente romantice:

- a) folosirea antitezei în caracterizarea unor personaje, Felix cu Titi, Otilia cu Aurica, moș Costache cu Pascalopol, se opun prin trăsăturile esențiale: inteligență, ambiție, frumusețe, delicatețe, farmec, generozitate, în antiteză cu debilitatea mintală, apatia, urâtenia, acreala, răutatea, invidia, avariția;
- b) descrierea naturii Bărăganului într-un registru fantastic, descrierea casei vechi, păărăginite, cu scări care scârțâie, cu giurgiuvele scorjite amintind de casa lui Dionis din nuvela eminesciană;
- c) motivul „orfanului”, evidențiat în roman prin Felix și Otilia, supuși din această cauză răutăților înveninate ale clanului Tulea;

Elemente ale clasicismului:

- a) simetria romanului, care începe cu o imagine dezolantă a casei lui C. G. și se termină cu aceeași imagine lugubră: „Aici nu stă nimeni”;
- b) trăsătura de caracter dominantă la unele personaje: C. G. – avariția, L. Pascal. – noblețea sufletească, St. Rațiu – arivismul și demagogia, Aglae – răutatea și invidia.